

ALGIMANTAS KATILIUS

KUNIGO JUSTINO STAUGAIČIO VISUOMENINĖ VEIKLA 1905–1915 METAIS*

Ivadas. Būsimo Telšių vyskupo Justino Staugaičio biografijoje 1905-ieji metai žymi jau trečią gyvenimo kelio atkarpą. Iš jų pirmoji būtų kunigystės šventimai 1890 m. ir vikaravimas Alytaus, Balbieriškio ir Sniadovo parapijose, antroji – jo apsisprendimas 1895 m. išvykti dirbti į Varšuvos arkivyskupiją. 1905 m. rugpjūčio mėnesį iš Varšuvos J. Staugaitis sugrįžo į Seinų vyskupiją ir aktyviai įsitraukė į lietuvių visuomeninį gyvenimą, kuris tuo metu ypač suaktyvėjo. Šis trečiasis J. Staugaičio biografijos etapas truko iki 1915 m. – Pirmojo pasaulinio karo įvykių. Pradėjus kurtis Lietuvos valstybei, J. Staugaitis su visa energija pasinėrė į valstybės kūrimo procesą. Šis jo politinės veiklos dešimtmetis būtų ketvirtas jo biografijos etapas. Paskutinis J. Staugaičio biografijos etapas prasidėjo nuo 1926 m.; tai buvo Katalikų Bažnyčios hierarcho – Telšių vyskupo – padėtis bei rūpesčiai. Žinoma, toks vyskupo gyvenimo susluoksniavimas yra sąlyginis ir reikalingas tik tam, kad galėtume chronologiškai ir dalykiškai išskirti šio straipsnio objektą iš visos J. Staugaičio biografijos. Taip pat reikia pasakyti, kad kiekvienas čia išskirtas J. Staugaičio biografijos tarpsnis atitinka skirtingus Lietuvos istorijos laikotarpius, kai susiklostė labai skirtingos veikimo sąlygos, nulėmusios veiklos pobūdį.

1905–1915 m. laikotarpiu svarbi J. Staugaičio veiklos dominantė buvo lietuvių kultūrinių, socialinių, ekonominių poreikių bei problemų suvokimas ir ieškojimas būdų, kaip visa tai įgyvendinti. Kas be ko, turime nepamiršti, kad J. Staugaitis buvo kunigas ir jis negalėjo laisvai rinktis, kur dirbti ir gyventi. Jis turėjo vykdyti Bažnyčios vyresnybės nurodymus. Šiuo laikotarpiu jis bažnytinėje hierarchijoje dar buvo nepakilęs

* Straipsnis parengtas vykdant Lietuvos valstybinio mokslo ir studijų fondo remiamą projektą „Lietuvos krikšto įprasminimas ir refleksija: europėjimo šaltinių kritika, sisteminimas, istoriografinis vaidmuo“.

aukščiau klebono pareigų, t. y. iš pradžių jis klebonavo Lekėčiuose, vėliau Pakuonyje.

Čia nesigilinsime į J. Staugaičio pastoracinį darbą, o tik aptarsime visuomeninės veiklos aspektą. Iki šiol nėra platesnės monografijos arba studijos, kur būtų išsamiai aprašyta vyskupo J. Staugaičio biografija ir jo bažnytinė bei visuomeninė veikla. Tik spaudoje, daugiausiai jubilieju proga, yra pasirodę straipsnių apie vyskupą J. Staugaitį¹.

Rengdami straipsnį, rėmėmės „Žiburio“ draugijos archyvo dokumentais, kurie saugomi Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos rankraštyne (LNB, f. 197), taip pat Lietuvos valstybės istorijos archyve (LVIA) ir Lietuvos centriniame valstybės archyve (LCVA) saugomais dokumentais. „Žiburio“ draugijos 1906 m. sausio 6 d. – 1908 m. kovo 8 d. susirinkimų protokolai saugomi Marijampolėje, Vilkaviškio vyskupijos muziejuje. Šiame darbe naudotasi šių protokolų kserokopija, kuri yra Lietuvos istorijos instituto rankraštyne (LIIR, f. 4–434). Be to, straipsnyje naudotasi vysk. J. Staugaičio spausdintais atsiminimais, to laikotarpio periodine spauda ir istoriografiniais darbais.

Šio straipsnio tikslas – atskleisti kun. J. Staugaičio 1905–1915 m. visuomeninės veiklos pobūdį ir svarbiausius darbus, parodyti šios veiklos reikšmę. Aptariamojo laikotarpio kun. J. Staugaičio visuomeniniam darbui būdingi du klodai: 1) organizaciniai rūpesčiai, 2) rūpinimasis lietuviška spauda.

Organizaciniai rūpesčiai. 1905 m. vasaros pabaigoje sugrįžusį iš Varšuvos į Lietuvą kun. J. Staugaitį Seinų vyskupijos administratorius prelatas Juozapas Antanavičius paskyrė steigiamos Lekėčių Šv. Kazimiero parapi-

¹ Pranas Manelis, „Vyskupas Justinas Staugaitis“, *LKMA suvažiavimo darbai*, t. 4, Roma, 1961, p. 272–274; Algimantas Katilius, „Vyskupas Justinas Staugaitis“, *Tėvynės sargas*, 1993, Nr. 4, p. 81–99; Benjaminas Mašalaitis, „Justino Staugaičio veikla Marijampolėje (130-osioms gimimo metinėms paminėti)“, *Sūduvos kraštas*, 1996, lapkr. 8, p. 3; Bernardas Aleknavičius, „Kun. Justinas Staugaitis Lekėčiuose“, *Naujasis Vakarų ekspresas*, 1996, rugs. 27, p. 17; Bernardas Aleknavičius, „Lietuvos padangės šviesulys: vyskupo Justino Staugaičio 135-osioms gimimo ir 60-osioms mirties metinėms“, *Suvalkija*, 2002, Nr. 1, p. 9–12; Aldona Vasiliauskienė, „Pirmasis Telšių vyskupas: vysk. Justino Staugaičio 140-sios gimimo metinės“, *XXI amžius*, 2006, lapkr. 17, p. 5; Aldona Vasiliauskienė, „Vyskupas Justinas Staugaitis (1866 11 14–1943 07 08). Gyvenimo ir veiklos apžvalga“, *Lietuvos aidas*, 2006, lapkr. 27, p. 1, 7, lapkr. 28, p. 7, lapkr. 29, p. 7, lapkr. 30, p. 7, gruod. 1, p. 7, gruod. 4, p. 7, gruod. 12, p. 8; Aldona Kačerauskienė, „Ant savo pečių nešęs Lietuvos rūpesčius“, *XXI amžius*, 2006, gruod. 1, p. 5 ir kt.

jos klebonu. Tačiau iš carinės valdžios dar nebuvo gautas leidimas Lekėčiuose įsteigti parapiją. Dėl to kun. J. Staugaitis apsigyveno Marijampolėje ir ten ėjo vikaro pareigas² maždaug metus, nes 1906 m. spalio 4 d. jis jau atvyko į jam paskirtą Lekėčių parapiją. Per Marijampolėje praleistus metus atsiskleidė jo organizaciniai gebėjimai.

Kun. J. Staugaičio įsitraukimui į visuomenės reikalus daug prisidėjo tai, kad jis dešimtmetį buvo dirbęs Varšuvos arkivyskupijoje ir gerai susipažinęs su lenkų pastangomis spręsti įvairias socialines ir kultūrinės problemas. Tai po trijų dešimtmečių pripažino kun. Antanas Uogintas: „Kun. Justinas Staugaitis ilgai buvo gyvenęs Varšuvoje. Ten daug ko pasimokė. Suprato laiko dvasią“³. Be to, jį veikti skatino ir lietuvių tautinio atgimimo imperatyvas. Vysk. J. Staugaičio parašytoje apysakoje „Tiesiu keliu“ yra tokie žodžiai: „Lietuvoj tuo tarpu vyko didelė evoliucija. Tautinis susipratimas sparčiais žingsniais ėjo pirmyn. Žadino jį universitetų studentai, nuo jų neatsiliko ir seminarijų klierikai. Klebonijos, jaunųjų kunigų įtakoj, pradėjo lietuvi. Valsčių raštininkai, vargonininkai, zakristijonai drąsiai pradėjo kalbėti lietuviškai ir buvo lietuvybės apaštalai“⁴.

Vienas pirmųjų kun. J. Staugaičio darbų Marijampolėje – tai vaikų darželio įkūrimas. Tuo metu nei pats kun. J. Staugaitis, nei kiti vaikų darželio termino nevartojo. Įstaiga buvo vadinama „vaikų auklėjamaisiais namais“, „neturtingų vaikų prieglauda“, „apsargos namais“ ir pan. Tik XX a. 4-ajame dešimtmetyje rašytuose atsiminimuose vysk. J. Staugaitis įstaigą pavadina vaikų darželiu.

Vaikų darželis, arba „apsargos namai“, buvo įsteigti 1905 m. pabaigoje⁵. Pradžioje darželis veikė neoficialiai ir jį reikėjo oficialiai įregistruoti valdžios įstaigose. Tačiau 1905 m. pabaigoje ir 1906 m. pradžioje Rusijos imperijoje nebuvo įstatymo, pagal kurį galėtų būti įregistruotos visuomeninės organizacijos ir draugijos. Tik 1906 m. kovo 4 d. patvirtintos „Laikinosios draugijų ir sąjungų taisyklės“, kurios „sudarė galimybes kurtis profe-

² *Elenchus cleri saecularis ac regularis dioecesis Sejnensis seu Augustoviensis pro Anno Domini 1906*, p. 19.

³ Iš kun. Antano Uoginto atsiminimų, *LNB*, f. 197–119, l. 11.

⁴ J. Gintautas (J. Staugaitis), *Tiesiu keliu*, t. 3, Kaunas: Šv. Kazimiero draugijos leidinys, 1935, p. 42.

⁵ Plg. Meilužis (Antanas Staugaitis), „Žiburio“ ir „Šviesos“ draugijų atsiradimas“, *Šaltinis*, 1907, Nr. 10, p. 154.

sinėms sąjungoms, kultūros-švietimo draugijoms ir kitoms organizacijoms“⁶. Po šio įstatymo pasirodymo netrukus J. Staugaitis pradeda rūpintis savo sukurtų organizacijų oficialiu įregistravimu valdžios institucijose. Reikalų tvarkymas ėjo per Suvalkų gubernijos valdybos įstaigas, o įregistravimą turėjo patvirtinti pats Suvalkų gubernatorius.

Registracijos vargai labai gerai matyti iš LVIA saugomos bylos. 1906 m. kovo 25 d. penki Marijampolės miesto gyventojai – kun. Justinas Staugaitis, Teodora Dobkevičienė, Sofija Kriaučiūnienė, Sofija Zlotickaja ir Vincentas Penčyla – kreipėsi į Suvalkų gubernatorių prašydami, kad leistų įsteigti draugiją, kuri išlaikytų Marijampolėje katalikų tikėjimo neturtingų vaikų prieglaudą. Prašė remdamiesi caro 1906 m. kovo 4 d. patvirtintomis laikinomis draugijų ir sąjungų taisyklėmis. Prie prašymo pridėjo būsimos draugijos įstatų projektą⁷. Tačiau draugijos sumanytojai juridškai pagal įsako reikalavimus iki galo nesutvarkė draugijos steigimo dokumentų: nebuvo notaro patvirtintas prašymo ir parašų autentiškumas, nepateiktas įstatų projektas dviem egzemplioriais, nesumokėtas nustatytas mokestis. Dėl to Suvalkų gubernatoriaus Piotro Stremouchovo rezoliucijoje nurodoma per Marijampolės aps. viršininką prašymą ir įstatų projektą gražinti autoriams⁸.

Tų pačių asmenų antrą prašymą Suvalkų gubernatorius gavo 1906 m. balandžio 26 dieną⁹. Šį kartą prašymas taip pat buvo atmestas ir įstatai nepatvirtinti. Dabar surastas tikras juridinis kazusas. Projektuojamos įstaigos veikla skirta labdarai – tad ji negali būti kuriama pagal laikinąsias draugijų ir sąjungų taisykles, o turi būti steigiama pagal caro 1870 m. birželio 19 d. patvirtintas vadovavimo labdaros įstaigoms taisykles Lenkijos Karalystėje. Gubernatoriaus rezoliucijoje pateiktas klausimas: ar sumanytojai Marijampolėje nori kurti prieglaudą, ar draugiją?¹⁰

Biurokratiniai sunkumai nepalaužė pasiryžimo, tačiau 1906 m. rugpjū-

⁶ Vida Pukienė, *Lietuvių švietimo draugijos XX amžiaus pradžioje (1906–1915 metais)*, Vilnius, 1994, p. 9.

⁷ Suvalkų gubernijos valdybos administracinio skyriaus pranešimas Suvalkų gubernatoriui, 1906 03 31, LVIA, f. 1009, ap. 1, b. 729, l. 4.

⁸ *Ibid.*

⁹ Suvalkų gubernijos valdybos administracinio skyriaus pranešimas Suvalkų gubernatoriui, 1906 05 10, *ibid.*, l. 8.

¹⁰ *Ibid.*

čio 19 d. rašytą prašymą pasirašė jau tik trys asmenys: kun. J. Staugaitis, S. Kriaučiūnienė ir V. Penčyla. Čia jau tiksliai nurodoma, kad kuriama Šv. Kazimiero draugija, kuri veiks Marijampolėje. Tą pačią dieną pareiškėjų parašus patvirtino Marijampolės notaras Bronislovas Čaikovskis¹¹. Įstatų, kuriuos pasirašė visi trys pareiškimo autoriai, pirmas paragrafas skirtas draugijos tikslams apibrėžti. Čia sakoma: „Marijampolės mieste kaip ir visuose miestuose gyvena daug neturtingų šeimų, kurių vaikai auklėjami pačiomis kukliausiomis sąlygomis: tėvai visą dieną dirba ne namuose, vaikai būna be jokios priežiūros ir atsiduria gatvės blogoje įtakoje. Tam, kad būtų pagelbėta nelaimingiems tėvams, steigiama Marijampolės mieste dienos prieglauda Šv. Kazimiero pavadinimu. Prieglaudai vadovauja specialiai pasirengusi, žinanti Frebelio [Fröbel] metodą globėja (auklėtoja). Į prieglaudą priimami nuo 3 iki 8 metų abiejų lyčių katalikų tikėjimo vaikai. Taip kaip minėtoji prieglauda savo veiklai neturi jokių lėšų, tai Marijampolės miesto katalikų tikėjimo gyventojai įsteigė tokiu pačiu pavadinimu draugiją, kurios nariai savo įnašais sukurs kapitalą, reikalingą įstaigos išlaikymui“¹². Šiuos įstatus Suvalkų gubernatorius P. Stremouchovas patvirtino 1906 m. rugsėjo 16 dieną¹³.

Archyvinėje byloje nėra duomenų, kaip įkurtai Šv. Kazimiero draugijai sekėsi auklėti jaunuosius marijampoliečius, nepavyko aptikti ir kitur archyvinių dokumentų apie šios draugijos konkrečią veiklą ir kada ji nustojo veikti. Tačiau nekyla abejonių, kad darželis veikė ir jame buvo auklėjami vaikai. 1906 m. spalio 1 d. vykusiame visuotiniame „Žiburio“ draugijos susirinkime konstatuota: „Draugija įsteigė „apsargos namus“ šventojo Kazimiero vardu, kur gauna prieglaudą apie 60 neturtingų tėvų vaikų“¹⁴. Vysk. J. Staugaitis taip pat savo atsiminimuose rašo, kad darželyje buvo auklėjama apie 60 lenkų ir lietuvių tautybių vaikų¹⁵. 1908 m. gegužės 31 d. „Žiburio“ draugijos susirinkimo protokole yra duomenų apie

¹¹ *Ibid.*, l. 14.

¹² Marijampolės Šv. Kazimiero draugijos neturtingų katalikų tikėjimo vaikų prieglaudai įstatatai, *ibid.*, l. 15.

¹³ *Ibid.*, l. 16.

¹⁴ Marijampolietis, „Marijampolė“: [Pranešimas apie 1906 m. spalio 1 d. „Žiburio“ draugijos susirinkimą], *Šaltinis*, 1906, Nr. 29, p. 458.

¹⁵ Justinas Staugaitis, *Mano atsiminimai*, II papildytas leidimas, parengė vysk. Jonas Boruta, SJ, dr. Regina Laukaitytė, Algimantas Katilius, Vilnius: LKMA, 2006, p. 199.

Šv. Kazimiero draugijos gyvavimą. Čia rašoma: „Prašant Šv. Kazimiero valdybai prisidėti prie laikymo mažučiu vaikų apsaugos, „Žiburio“ susirinkimas nutarė: Tik tuomet galima būsią prisidėti prie apsaugos namo, kada: 1) Šv. Kazimiero valdyba susidės pusiau iš „žiburiečių“ ir kazimieriečių, 2) jeigu miestas ir toliau neatsisakys prisidėti prie apsaugos, 3) jei bus priimama apsaugon vaikai tikrai tikri našlaičiai arba visai nuvargusių tėvų, 4) jei bus priimama našlaičiai ir iš kaimų“¹⁶.

Kun. J. Staugaitis ir spaudoje mėgino propaguoti „vaikų auklėjamųjų namų“ svarbą¹⁷. Savo straipsnį „Šaltinyje“ autorius pradeda nuo susirūpinimo, kas per žmonės išaugs iš savaiklai paliktų vaikų, ir konstatuoja, kad reikia padėti neturtingiems tėvams auklėti vaikus. Jis rašo: „To nuo mūsų reikalauja ir mūsų krikščioniškasis tikėjimas, ir mūsų pačių labas, nes juo daugiau bus dorų žmonių, juo šiame pasaulyje bus ramesnis ir laimingesnis gyvenimas“¹⁸. Į auklėjamuosius namus vaikus nuo 3 iki 7 metų motinos atveda visai dienai. Patariama, kaip įrengti kambarį: „Reikia, kad būtų gana didelis kambarys (didumas priguli nuo to, kiek vaikų norėtume patalpinti), kuriame viskas beveik taip sutaisyta, kaip mokykloj; reikia, kad būtų staleliai ir suolai vaikams sėdėti, ant sienų paveikslai iš Šventosios Istorijos, lenta juodai nudažyta, ant kurios būtų galima vaikams piešimu (*risavone*) šis tas paaiškinti“¹⁹. Vaikams auklėti reikia pasamdyti išsilavinusią ir vaikus mylinčią moterį (auklėtoją). Būtų gerai, kad Lietuvoje, kaip kituose kraštuose, atsirastų mokykla, kurioje lavintūsi merginos, norinčios užimti auklėtojos vietą. „Auklėtoja turi rūpintis, – toliau rašo J. Staugaitis, – kad per visą dieną vaikai nenuobodžiautų, bet bežaisdami lavintūsi. Atsakinėjimai iš Šventosios ir svietiškosios istorijos, aiškinimai pakabintų ant sienų paveikslų, sekimas pasakų, mįslės, dainos, giesmės, visoki žaidimai, lengvesnieji darbeliai (*pinti pynes, megzti*), – štai kuo užsiima vaikeliai auklėjamuosiuose namuose. Diena prasideda ir baigiasi malda, kurią su balsu kalba visi vaikeliai. Jogei į auklėjamuosius namus priimama maži vaikeliai, būtų gera, kad ten jie gautų valgyti vasarą dusyk, žiemą nors sykj, kad nereikėtų jiems bėgioti

¹⁶ LIIR, f. 4–435, l. 56

¹⁷ Meškus (Justinas Staugaitis), „Apie vaikų auklėjamuosius namus“, *Šaltinis*, 1907, Nr. 9, p. 131–133.

¹⁸ *Ibid.*, p. 132.

¹⁹ *Ibid.*

namon. Vakare, grįždamos iš darbo, motinos vedasi vaikus namon“²⁰.

Kun. J. Staugaitis apgailestauja, kad Lietuvoje dar mažai yra namų, kur būtų auklėjami maži vaikai. Marijampolėje atidaryti auklėjamieji namai – gal vieninteliai Lietuvoje ir šis pavyzdys nesulaukia sekėjų. Pačioje straipsnio pabaigoje autorius samprotauja: „Žiburiečiams, kurių programoj rūpestis apie vaikų auklėjimą užima svarbią vietą, jau, rodos, lig šiol reikėjo įvykdyti keletą tokių namų, ypač kad jų leidimą išrūpinti daug lengviau negu mokyklos. O nežinau, kas mums labiau reikalinga: mokyklos ar (ypač miesteliuose) auklėjamieji namai? Man rodos, auklėjamieji namai, nes pirma reikia išauklėti žmogų, paskui jį šviesti“²¹.

Baigdami kalbėti šia tema, turime pripažinti, kad darželio įsteigimas visuomenėje sulaukė prieštarų vertinimų. Vysk. J. Staugaitis atsiminimuose rašo: „Pačiam steigėjui dideliu vargu pavyko prie darželio išlaikyti lenkus ir lietuvius. Steigėjui išvykus iš Marijampolės, kilo lietuvių ir lenkų ginčai ir žuvo darželis. Antrą kliūtį sukėlė kaimiečiai ūkininkai. Jie darželio stačiai kęste nekentė. Ūkininkai ne tik darželiui nieko neduodavo, bet ir smarkiai prieš jį agitavo“²². Suvalkiečių ūkininkų supratimas buvo praktiškas. Jiems reikėjo piemenų gyvuliams ganyti, o kas ganys, jeigu neturtingi vaikai „būsią tam tikroj įstaigoj globojami ir mokomi“²³.

Be jokios abejonės, prie reikšmingiausių organizacinių kun. J. Staugaičio darbų Marijampolėje reikia priskirti švietimo ir labdaros draugijos „Žiburys“ įsteigimą. Apie „Žiburio“ draugijos steigimo ir įregistravimo aplinkybes teko kalbėti Marijampolėje vykusioje „Žiburio“ draugijos jubiliejinėje konferencijoje. Šios konferencijos medžiaga yra paskelbta. Dėl to čia nesikartosime ir tik priminsime, kad kun. J. Staugaitis sumanė ir 1906 m. sausio 6 d. sukviestą „Žiburio“ draugijos steigiamąjį susirinkimą Marijampolėje, t. y. įsteigė draugiją, kurios tikslas – šviesti žmones. J. Staugaitis parašė įstatus draugijai, pavadintus: „Lietuvių krikščionių draugija „Žiburys““. Šiuos įstatus perskaitė susirinkime ir susirinkimo dalyviai juos vieningai priėmė²⁴. Tai akivaizdžiai savo atsiminimuose patvirtino

²⁰ *Ibid.*

²¹ *Ibid.*

²² Justinas Staugaitis, *Mano atsiminimai...*, p. 199.

²³ *Ibid.*, p. 198.

²⁴ „Žiburio“ draugijos steigiamojo susirinkimo protokolas, 1906 01 06, *LIIR*, f. 4-434, l. 1.

kun. J. Staugaičio brolis Antanas Staugaitis. Jis rašė: „Kun. Staugaitis parašė įstatus. Trijų Karalių išvakarėse, mane pasikvietęs, juos perskaitė ir rytojaus dieną p. Penčylos bute sušaukėme susirinkimą“²⁵.

Kun. J. Staugaitis buvo išrinktas „Žiburio“ draugijos valdybos pirmininku. Apie draugijos pirmininko rinkimus įdomų faktą pateikė kun. Antanas Uogintas: „Ikūrus „Žiburio“ draugiją, kai buvo renkamas jos pirmininkas, daugiau balsų gavo kun. M. Gustaitis, bet jis atsisakė, užleisdamas pirmininko vietą steigėjui“²⁶. 1906 m. spalio 1 d. vykusiame visuotiniame „Žiburio“ draugijos susirinkime padaryti „Žiburio“ draugijos valdymo pakeitimai: „Kun. Gustaitis išrinktas centralinės organizacijos pirmininku, o kun. Staugaitis (išvažiuojas apimti Lekėčių parapijos) generališkuoju visų filijų ir centralinės organizacijos pirmininku“²⁷. Marijampolėje 1907 m. sausio 1/14 d. vykusiame pirmajame metiniame „Žiburio“ draugijos susirinkime pirmininku išrinktas Marijampolės gimnazijos tikybos mokytojas kun. Motiejus Gustaitis²⁸. Kun. J. Staugaitis, kaip „Žiburio“ draugijos steigėjas, „užrašytas garbės nariu“²⁹.

Vėlesniais metais kun. J. Staugaitis aktyviai dalyvavo draugijos gyvenime: kartais buvo renkamas į „Žiburio“ draugijos Centro valdybą, revizijos komisiją, įvairias komisijas, dalyvavo kiekviename visuotiniame susirinkime ir dažnai visuotiniuose susirinkimuose vadovaudavo posėdžiams bei pirmininkaudavo prezidiumui. Iš aktyvios veiklos „Žiburio“ draugijoje J. Staugaitis pasitraukė dėl susidariusių objektyvių aplinkybių. 1918 m. gegužės 27 d. draugijos Centro valdybos protokole skaitome: „Iš „Žiburio“ Centro valdybos išstojo ponas dr. Jokantas ir kun. J. Navickas, kaip „Žiburio“ draugijos mokytojai; kun. Justinas Staugaitis, kuriam toli atvažiuoti į centrą ir esant Lietuvos Tarybos nariui nėra laiko „Žiburio“ Centro valdyboje darbuotis“³⁰. Vietoj šių trijų pasitraukusiųjų į valdybą

²⁵ Antanas Staugaitis, „Iš „Žiburio“ draugijos istorijos. Marijampolė, 1938 03 04“, LNB, f. 197–119, l. 6.

²⁶ Iš kun. Antano Uoginto atsiminimų, *ibid.*, l. 11.

²⁷ Marijampolietis, „Marijampolė“: [Pranešimas apie 1906 m. spalio 1 d. „Žiburio“ draugijos susirinkimą], *Šaltinis*, 1906, Nr. 29, p. 459.

²⁸ „Žiburio“ draugijos pirmininko pranešimas Suvalkų gubernatoriui, Nr. 5, 1907 01 10/23, LVIA, f. 1009, ap. 1^a, b. 101, l. 69.

²⁹ Antanas Staugaitis, „Marijampolė“: [Pranešimas apie 1907 m. sausio 14 d. visuotinį susirinkimą], *Šaltinis*, 1907, Nr. 5, p. 75.

³⁰ LNB, f. 197–5, l. 6.

buvo pasiūlyti trys nauji nariai: kun. Jurgis Matulevičius (Matulaitis), kun. Juozas Ramanauskas ir p. Endziulaitis³¹.

Atskirai reikia aptarti kun. J. Staugaičio organizacinę veiklą „Žiburio“ draugijos skyriuose Lekėčiuose, Seinuose ir Pakuonyje. Šiose vietovėse J. Staugaičiui teko gyventi ir dirbti išvykus iš Marijampolės.

Lekėčiuose 1907 m. kovo 3 d. kun. J. Staugaitis sušaukė žmones į Antano Nacevičiaus (Nacevyčios) namus ir pasiūlė įkurti „Žiburio“ draugijos skyrių. Susirinkimui pirmininkavo pats klebonas J. Staugaitis. Jis paaiškino draugijos tikslą ir pradėjo diskusiją dėl atskirų draugijos įstatų paragrafų. Pasibaigus diskusijai, kun. J. Staugaitis prašė žmones rašyti draugijos nariais. Steigiamajame susirinkime į „Žiburio“ draugiją įsirašė 45 nariai³². Nariai išsirinko penkių asmenų valdybą: pirmininku – kun. J. Staugaitį, pirmininko pagalbininku – ūkininką Vincentą Tamulaitį, išdininku – ūkininką Antaną Guogą, sekretoriumi – Lekėčių mokytoją Kazimierą Vaičiūną ir knyginku – Lekėčių vargonininką Antaną Nacevičių³³. Po metų vykusiame skyriaus visuotiniame susirinkime išrinkta nauja valdyba, kurią sudarė tie patys asmenys, išskyrus knyginką – juo išrinktas Lekėčių bažnyčios zakristijonas Jurgis Ščensnas³⁴. Dar kartą klebonaujant J. Staugaičiui Lekėčių „Žiburio“ skyriaus valdyba buvo perrinkta 1908 m. lapkričio 22 d. vykusiame visuotiniame skyriaus susirinkime. Šį kartą sekretoriumi išrinktas ūkininkas Jonas Blaževičius³⁵. 1908 m. „Žiburio“ draugijos Lekėčių skyriui priklausė 43 asmenys, įvyko 6 susirinkimai ir per metus buvo surinkta 95 rb nario mokesčio³⁶. Iš šios sumos išleista 86 rb 25 kp, iš kurių bibliotekos knygoms pirkti 21 rb 55 kp, Marijampolės mergaičių progimnazijos išlaikymui paskirta 25 rb, laikraščiams 8 rb 50 kp, knygų spintai 14 rb 20 kp, centro kasai 10 rb³⁷. Išvykus iš Lekėčių

³¹ *Ibid.*, l. 7.

³² „Žiburio“ draugijos Lekėčių skyriaus steigiamojo susirinkimo protokolas, 1907 03 03, *ibid.*, f. 197–55, l. 32.

³³ *Ibid.*

³⁴ Kun. Justino Staugaičio pranešimas „Žiburio“ draugijos Centro valdybai Marijampolėje, 1908 03 10, *ibid.*, l. 34.

³⁵ Kun. Justino Staugaičio pranešimas „Žiburio“ draugijos Centro valdybai Marijampolėje, 1908 11 30, *ibid.*, l. 36.

³⁶ *Ibid.*

³⁷ *Ibid.*

kun. J. Staugaičiui, „Žiburio“ draugijos skyriaus veikla sumenko³⁸. Be „Žiburio“ draugijos, Lekėčiuose kun. J. Staugaitis įsteigė ir „Blaivybės“ draugijos skyrių³⁹. Apskritai klebonas J. Staugaitis labai stengėsi, kad Lekėčių parapijoje kuo plačiau išplistų blaivybės idėja ir kovojo su svaigiųjų gėrimų platinimu⁴⁰.

Seinų „Žiburio“ draugijos skyrius įkurtas 1906 m. rugpjūčio 8 d. 1910 m. pradžioje buvo 287 nariai⁴¹. Apsigyvenęs Seinuose, kun. J. Staugaitis aktyviai išitraukė į „Žiburio“ draugijos veiklą ir 1909 m. lapkričio 28 d. buvo išrinktas Seinų skyriaus pirmininku⁴². Į šias pareigas buvo perrinktas 1910 ir 1911 metais⁴³. Per kun. J. Staugaičio pirmininkavimo metus visu šimtu padidėjo „Žiburio“ draugijos Seinų skyriaus narių skaičius ir 1912 m. rugsėjo mėn. jų buvo 387⁴⁴.

Pakuonyje „Žiburio“ draugijos skyrius buvo įsteigtas 1907 m., bet kun. J. Staugaičiui teko skyrių kurti dar kartą pagal naujai 1912 m. birželio 9 d. vidaus reikalų ministro patvirtintus „Žiburio“ draugijos įstatus. „Žiburio“ draugijos Pakuonio skyriaus steigiamasis susirinkimas įvyko 1912 m. spalio 28 d.; jam pirmininkavo pats Pakuonio klebonas J. Staugaitis⁴⁵. Susirinkime draugijos nariais užsirašė 79 asmenys, skyriaus valdybos pirmininku išrinktas klebonas J. Staugaitis⁴⁶. 1913 m. Pakuonyje buvo ketinama steigti senelių prieglaudą⁴⁷. Vienoje „Šaltinio“ korespondencijoje

³⁸ Plg. Mokytojo Viktoro Jokūbausko raštas „Žiburio“ draugijos Centro valdybai Marijampolėje, 1910 02 01, *ibid.*, l. 37.

³⁹ Vaideliotas (Juozapas Skinkis), „Lekėčiai“, *Šaltinis*, 1909, Nr. 17, p. 265.

⁴⁰ Plačiau žr.: Angelė Buškevičienė, *Lekėčių Šv. Kazimiero parapija*, Kaunas: [Judex], 2006, p. 26–27.

⁴¹ Seinų „Žiburio“ draugijos skyriaus valdybos pranešimas „Žiburio“ draugijos Centro valdybai Marijampolėje, 1910 01 10, LNB, f. 197–59, l. 34.

⁴² *Ibid.*

⁴³ *Ibid.*, l. 36, 39.

⁴⁴ Seinų „Žiburio“ draugijos skyriaus valdybos pranešimas „Žiburio“ draugijos Centro valdybai Marijampolėje, 1912 09 25, *ibid.*, l. 39.

⁴⁵ Pakuonio „Žiburio“ draugijos skyriaus steigiamojo susirinkimo protokolas, 1912 10 28, *ibid.*, f. 197–57, l. 41

⁴⁶ *Ibid.*

⁴⁷ Pakuonio „Žiburio“ skyriaus pirmininko kun. Justino Staugaičio raštas „Žiburio“ draugijos Centro valdybai Marijampolėje, 1913 01 04, *ibid.*, l. 44.

iš Pakuonio vaizdžiai aprašomas „Žiburio“ draugijos susirinkimas ir kun. J. Staugaičio darbo metodai.

„Apie dešimtą valandą sugaudė bažnyčios varpas. Tai šaukiama žiburininkus pamaldosna. Po Mišių įlipo sakyklon vietinis klebonas kun. Staugaitis, kuris išdėstė klausytojams, ką reiškia krikščioniškosios draugijos apskritai, „Žiburys“ ypatingai. Iš bažnyčios visi žmonės nugarmėjo špitolėn, kame yra kambarys, skiriamas susirinkimams daryti. Tas kambarys ir šalia jo kitas prisigrūdo pilnutėlis žmonių. Pirmininkas atidarė posėdį. Kun. Staugaitis gana ilgai kalbėjo žmonėms apie vaikų auklėjimą. Toliau imta svarstyti seniems prieglaudos įsteigimo klausimas. Kai kurie kaimiečiai gana drąsiai išreiškė savo nuomones. Matyt, žmonių čia esama gana prasilavinusių. Bet kas man išrodė keista, kad tokis dalykas, kaip pavargėliams prieglaudos įsteigimas, daug kam išrodė neaiškus. Buvo girdėt balsų: kam čia mes, girdi, šersime „dykaduonius“. Ilgai reikėjo aiškinti pirmininkui, kol susirinkimas galų gale sutiko, jog tokia prieglauda iš tikro yra reikalinga. Šiaip susirinkimas buvo gana gyvas ir matyt, kad žmonių gana interesuojamasi draugija“⁴⁸.

Biografiniuose straipsniuose apie vysk. J. Staugaitį dažnai pabrėžiama mintis, kad jis buvo ir ūkininkų kooperacinės draugijos „Žagrė“ organizatorius. Savo atsiminimuose pats J. Staugaitis rašė: „Marijampolėje palikau dar daug nebaigtų dalykų. Antai buvome sumanę steigti katalikų ūkininkų kooperatyvą, vardu „Žagrė“. Dar ir „Žiburys“ nebuvo tvirtai įsigyvenęs. Taigi Marijampolė gana dažnai manęs reikalavdavo ir ne kartą man tekdavo ten keliauti“⁴⁹.

Iš tikrųjų „Žagrės“ kūrimosi istorijoje kun. J. Staugaitis svarbų vaidmenį atliko tik pradinio laikotarpiu, t. y. kai buvo ieškoma formos, kaip organizuoti ūkininkus. Kun. J. Staugaitis pritarė ekonominio pobūdžio ūkininkų organizacijos sujungimui su „Žiburio“ draugija. Atrodo, kad kun. Staugaitis netgi parašė tokios organizacijos įstatų projektą⁵⁰. Tačiau šis planas nepavyko (įstatų nepatvirtino Suvalkų gubernatorius) ir 1907 m. buvo įkurta kooperacinio pobūdžio „Žagrės“ bendrovė.

Istoriografijoje nurodoma, kad „Žiburio“ draugija dėl Suvalkų gubernijoje susidariusių objektyvių sąlygų mažiau dėmesio skyrė pradžios

⁴⁸ M. J., „Pakuonis“, *Šaltinis*, 1913, Nr. 2, p. 30.

⁴⁹ Justinas Staugaitis, *Mano atsiminimai...*, p. 206.

⁵⁰ Įstatai ūkio rateliams, [B. d.], *LNB*, f. 106–249, l. 1.

mokyklų steigimui, nei tai darė „Saulės“ draugija Kauno gubernijoje. 1907–1914 m. „Žiburio“ draugija įsteigė apie 20 pradžios mokyklų⁵¹. Kaip tik pirmųjų pradžios mokyklų steigimo iniciatyva priklausė kun. J. Staugaičiui, „Žiburio“ draugijos valdybos pirmininkui. 1906 m. birželio mėn. jis kreipėsi į Suvalkų mokyklų direkciją, kad būtų leista steigti dvi pradžios mokyklas: vieną Marijampolės mieste, kitą Degučių kaime (Šunskų valsč.)⁵². Mokyklų direkcijai kilo abejonių dėl tokio sumanymo teisėtumo. Antai pagal 1841 m. sausio 18 d. caro patvirtintus nuostatus privačių mokyklų steigėjais Lenkijos Karalystėje gali būti tik privatūs asmenys, bet ne draugijos. Dėl to gubernatoriaus buvo prašoma paaiškinti, kas per draugija „Žiburys“ ir ar ji turi teisę įsteigti dvi pradžios mokyklas⁵³. Savo atsakyme gubernatorius paaiškino, kad „Žiburio“ draugijos įstatuose numatyta teisė steigti pradžios, žemės ūkio, prekybos ir kitas mokyklas⁵⁴. Reikia pasakyti, kad paminėti veiksmai buvo pastangos oficialiai įforminti jau anksčiau pradėjusias darbą pradžios mokyklas. 1906 m. spalio 1 d. vykusiame visuotiniame „Žiburio“ draugijos narių susirinkime pažymėta: „Tos mokyklos buvo atidengtos tuojau po pernykščio 30 spalio dienos manifesto. Pasakui valdžia jas liepė uždaryt, bet dar vėl paduota prašymai ir spėjama, kad neužilgo bus gauta leidimas“⁵⁵. Tačiau biurokratinis dalykus valdžia nelengvai sprendė. 1906 m. lapkričio 18 d. vykusiame „Žiburio“ draugijos narių susirinkime buvo kalbama ir apie pradžios mokyklų steigimo sunkumus: „Jau bene pusė metų, kaip paduota vyriausybei prašymas, kad leistų įkurti 3 klesines mokyklas ir vakarinius kursus, bet ligi šio laiko nieko nėra. Pats kun. J. Staugaitis važinėjo tame reikale pas direkcijos viršininką. Viršininkas aiškiai pasakė, kad galima steigti kiek norint mokyklų, jei tik bus perstatyta vyriausybei *ištikimi* mokytojai. Ne per seniai tame dalyke su direkcijos viršininku kalbėjosi vienas iš perstatytų mokytojų ir kun. Gustaitis – „Žiburio“ pirmininkas. Viršininkas pasakė, kad dar ligi

⁵¹ Vida Pukienė, *Lietuvių švietimo draugijos XX amžiaus pradžioje...*, p. 41–42.

⁵² Suvalkų mokyklų direkcijos viršininko raštas Suvalkų gubernatoriui, Nr. 5322, 1906 06 30, *LVIA*, f. 1009, ap. 1^a, b. 101, l. 33.

⁵³ *Ibid.*

⁵⁴ Suvalkų gubernatoriaus raštas Suvalkų mokyklų direkcijos viršininkui, Nr. 3056, 1906 07 17, *ibid.*, l. 34.

⁵⁵ Marijampolietis, „Marijampolė“: [Pranešimas apie 1906 m. spalio 1 d. „Žiburio“ draugijos susirinkimą], *Šaltinis*, 1906, Nr. 29, p. 458.

šiol žiburiečių prašymai guli Varšavoje. O mokyklų kaip nėra, taip nėra!“⁵⁶ Oficialus leidimas steigti pradžios mokyklas iš Suvalkų mokyklų direkcijos gautas tik 1906 m. pabaigoje⁵⁷. Prie pradžios mokyklų veikė ir suaugusiųjų vakariniai kursai, kuriuose teko mokytis ir kun. J. Staugaičiui⁵⁸.

Reikia pasakyti, kad kun. J. Staugaičio pečius užgulė ir Marijampolės mergaičių progimnazijos pradiniai organizavimo rūpesčiai⁵⁹. Pats J. Staugaitis rašė: „Lietuviškajai mergaičių progimnazijai leidimas iš rusų vyresnybės gautas gana lengvai“⁶⁰. Tačiau daug sunkiau buvo „rasti mokytojų, kurie dėstytų lietuviškai“⁶¹. Po metų, 1907 m. rugsėjo 22 d., buvo iškilmingai atidaryta Marijampolės mergaičių progimnazija⁶². Pačiam kun. J. Staugaičiui neteko dirbti progimnazijoje. Mokyklai vadovavo kun. dr. Motiejus Gustaitis, o ūkio reikalais rūpinosi kun. Antanas Uogintas. Prie progimnazijos veikė pensionas, kuriam iš pradžių vadovavo V. Liorantaitė, o vėliau Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana. Kun. J. Staugaitis pripažįsta, kad steigiant progimnaziją buvo padaryta taktinė klaida: „<...> iš karto nesirūpinta gauti leidimas visai gimnazijai. Mat buvo manoma, kad reikalui esant mokykla nesunku bus papildyti aukštesnėmis klasėmis“⁶³. Tačiau vėliau, nusprendus progimnaziją paversti gimnazija, iškilo niekaip neįveikiamų valdžios trukdymų. J. Staugaitis rašė: „Mergaitės nesitenkino keturiomis klasėmis, norėjo toliau mokytis. „Žiburys“ rūpinosi atidaryti ir aukštesniąsias klases. Rašas šiuos žodžius tuo reikalu žygiavo Suvalkuosna ir Varšuvon. Vienur ir kitur buvo atsakyta, kad aukštesnėms klasėms [leidimas] būsiąs duotas tik su sąlyga, jei „Žiburys“ pakeisiąs savo nusistatymą

⁵⁶ Meilužis (Antanas Staugaitis), „Marijampolė“: [Pranešimas apie 1906 m. lapkričio 18 d. narių susirinkimą], *Šaltinis*, 1906, Nr. 37, p. 587.

⁵⁷ *Lietuvių enciklopedija*, t. 35, p. 272.

⁵⁸ [Kun. Rapolas Kuodis], *J. E. Telšių vyskupas Justinas Staugaitis*, Telšiai, 1936. Naudotasi fotografiniu knygos perspaudu. Žr.: Justinas Staugaitis, *Mano atsiminimai...*, p. 573.

⁵⁹ Antanas Staugaitis, „Lietuviška mergaitėms progimnazija“, *Šaltinis*, 1906, Nr. 24, p. 378. Čia rašoma: „Šių metų [1906] rugsėjo 1-mą dieną p. St. Gavronskis telegrafu pranešė į Marijampolę kun. J. Staugaičiui, kad valdžia leidžia įsteigti Marijampolėje mergaitėms 4 klesų progimnaziją“.

⁶⁰ Justinas Staugaitis, *Mano atsiminimai...*, p. 202.

⁶¹ *Ibid.*

⁶² Vida Pukienė, *Lietuvių švietimo draugijos XX amžiaus pradžioje...*, p. 55.

⁶³ Justinas Staugaitis, *Mano atsiminimai...*, p. 202.

ir dėstomąja kalba padarysias rusų kalbą⁶⁴. „Žiburys“ atsisakė daryti tokią nuolaidą, ir dėl to mergaičių gimnazija Marijampolėje nebuvo įsteigta.

Kun. J. Staugaitis aktyviai prisidėjo prie „Žiburio“ draugijos pastangų steigti žemės ūkio mokyklą. 1908 m. sausio 7 d. (s. st. 1907 m. gruodžio 25 d.) Marijampolėje vykusiame „Žiburio“ visuotiniame susirinkime svarstytas žemės ūkio mokyklos reikalingumo klausimas. Šiame susirinkime vienbalsiai nutarta, kad „Žiburys“ imasi steigti žemės ūkio mokyklą. Išrinkta 12 asmenų komisija (komitetas), kurios nariai pavadinti „žemės dirbimo kursų įsteigėjais“. Į komisiją įtraukti šie asmenys: kun. Justinas Staugaitis, grafas Tomas Potockis, kun. Juozas Skinkis, Vincas Totoraitis, Vincas Bielskus, kun. Motiejus Gustaitis, Kazys Gavėnas, Viktoras Jokūbauskas, Juozas Grabauskas, kun. Stanislovas Čėsna, Vincas Barkauskas ir Jonas Gavėnas. Susirinkimas šiems asmenims pavedė „apžiūrėti ir nupirkti tinkančią kursams koloniją, išdirbti kursų programą ir įstatus, išrūpinti jų leidimą, rinkti aukas ir apskritai rūpintis visais kursų steigimo reikalais“. Pirmieji keturi sąraše paminėti sudarė „komisijėlę“, kad patogiau būtų spręsti iškilusius klausimus⁶⁵. Nepaisant visų pastangų, komisijai nepavyko gauti iš valdžios leidimą steigti žemės ūkio mokyklą. Tada nutarta bent organizuoti pavyzdinį ūkį. Buvo nužiūrėta prie plento netoli Liudvinavo (prie Butkos) 100 dešimtinių Lukošių miško sodyba su trobomis ir siekiama ten įkurti pavyzdinį ūkį, kad ūkininkai galėtų praktiškai susipažinti su ūkininkavimo naujovėmis. Kun. J. Staugaitis aktyviai dalyvavo šioje veikloje⁶⁶, bet ir šios pastangos nedavė teigiamų vaisių.

Labai svarbi „Žiburio“ draugijos veiklos sritis buvo labdaros teikimas. 1906 m. Marijampolėje duris atidarė „elgetoms namas ir priimta jau 41 pavargėlis“⁶⁷. Ši iniciatyva, skirtingai negu vaikų darželio atidarymas,

⁶⁴ *Ibid.*

⁶⁵ Viktoras Jokūbauskas, „Visuotinojo „Žiburio“ draugijos susirinkimo protokolas“, *Šaltinis*, 1908, Nr. 2, p. 26.

⁶⁶ Apie tai akivaizdžiai byloja 1910 m. birželio 2 d. kun. J. Staugaičio draugijos valdybai pateikta sąskaita apie išlaidas „Žiburio“ reikalams: „Du kartu kelionė iš Seinų Suvalkuosna žemės dirbimo fermos reikalais – 14,00; Kelionė, grafui Patockiui kviečiant, iš Lekėčių Varšuvon į komisiją žemės dirbimo mokyklai progr[amą] sustatyti – 29,00; Kelionė iš Seinų Marijampolėn ir Lukšiuosna su „nadleznu“ apžiūrėti „pasodos“ ir girios – 13,50; Kyšys Suvalkuosna dėl projekt[uojamos] fermos – 40,00“. Žr.: LNB, f. 197–11, l. 83.

⁶⁷ Marijampolietis, „Marijampolė“: [Pranešimas apie 1906 m. spalio 1 d. „Žiburio“ draugijos susirinkimą], *Šaltinis*, 1906, Nr. 29, p. 458.

sulaukė ir ūkininkų pritarimo. Apie tai J. Staugaitis rašė savo atsiminimuose: „Šitas dalykas kaimo ūkininkams buvo suprantamas ir populiarus, todėl prieglauda iš jų sulaukė didelės paramos“⁶⁸.

„Žiburio“ draugija neliko nuošalyje nuo tuo metu svarbaus socialinio ir ideologinio darbininkų klausimo. 1907 m. rugsėjo 7 d. „Žiburio“ draugijos visuotiniame susirinkime svarstytas darbininkų klausimas ir nutarta: „sutverti atskirą jų [darbininkų] draugiją, susidedančią iš trijų rūšių, būtent: iš miesto, kaimo ir dvarų darbininkų. Toji draugija reiktų tvirti pirma miestuose; iš miestų reiktų veikti kaimuose ir tarp dvaro darbininkų“⁶⁹. Susirinkimas kun. J. Staugaičiui pavedė parengti darbininkų draugijos įstatus. Jis įstatus sutiko parengti per tris mėnesius⁷⁰. 1908 m. sausio 7 d. vykusiame draugijos metiniame susirinkime kun. J. Staugaitis perskaitė referatą apie darbininkų padėtį Lietuvoje. Svarbiausia autoriaus mintis buvo ta, kad „darbininkų klausimas negali būti skyrium rišamas nuo kitų Lietuvos reikalų ir pagerinti jų (darbininkų) padėjimą <...> galima: a) keičiant krašto kultūrą, b) pasirūpinus apie pačius darbininkus“⁷¹. J. Staugaitis čia pristatė ir darbininkų draugijos įstatus⁷². Po jo pranešimo kilusiose diskusijose buvo svarstoma: ar steigti atskirą darbininkų draugiją, ar sujungti su „Žiburiu“⁷³. Susirinkimas nusprendė įsteigti dvi komisijas: vieną Marijampolėje, kitą Vilkaviškyje. Abi šios komisijos turėjo organizuoti visus darbininkus ir amatininkus. Komisijos, išsiaiškinusios darbininkų nuomonę, ar jie nori turėti atskirą draugiją, ar veikti kartu su „Žiburiu“, privalėjo galutinai sutvarkyti įstatus ir juos oficialiai įregistruoti valdžios institucijose. J. Staugaitis manė, kad darbininkų draugija turėtų būti nepriklausoma nuo „Žiburio“. Jį palaikė kunigai Juozapas Vailokaitis ir Antanas Civinskas⁷⁴. Prašymą Suvalkų gubernatoriui leisti steigti darbininkų draugiją pasirašė kun. J. Staugaičio brolis Antanas Staugaitis ir dar trys

⁶⁸ Justinas Staugaitis, *Mano atsiminimai...*, p. 202.

⁶⁹ LIIR, f. 4–434, l. 37.

⁷⁰ *Ibid.*

⁷¹ Viktoras Jokūbauskas, „Visuotinio „Žiburio“ draugijos susirinkimo protokolas“, *Šaltinis*, 1908, Nr. 2, p. 26.

⁷² *Ibid.*

⁷³ *Ibid.*

⁷⁴ Valdas Pruskus, „Katalikų socialinė mintis Lietuvoje (XIX a. antroji pusė–XX a. pradžia)“, *LKMA Metraštis*, Vilnius, 1995, t. 9, p. 98.

asmenys: Juozapas Širvinskas, Juozapas Gudelevičius ir Izidorius Užupis⁷⁵. Suvalkų gubernijos draugijų reikalų įstaiga Krikščionių darbininkų draugijos įstatus patvirtino 1909 m. vasario 27 dieną⁷⁶.

Kalbant apie kun. J. Staugaičio socialinę veiklą, būtina paminėti, kad jis dalyvavo ir socialiniuose kursuose Kaune. Šie kursai vyko 1909 m. sausio 16–18 d. (s. st. sausio 3–5 d.) „Blaivybės“ draugijos Liaudies namuose⁷⁷. Pirmąją dieną paskaitas skaitė Sankt Peterburgo dvasinės akademijos profesoriai Jurgis Matulevičius (Matulaitis) ir Pranciškus Būčys. Antrą dieną savo paskaitą skaitė kun. J. Staugaitis, o kun. Antano Kaupo iš JAV atsiųstą paskaitą apie lietuvių emigrantus perskaitė „Draugijos“ redaktorius kun. Aleksandras Dambrauskas-Jakštas, be to, dar kalbėjo J. Matulevičius (Matulaitis). Trečią dieną kalbėjo prof. Jonas Maculevičius (Maironis), o kursas pabaigė savo trečia paskaita prof. J. Matulevičius (Matulaitis)⁷⁸. Kun. J. Staugaitis savo paskaitoje atkreipė dėmesį į našlaičių ir neįgalių žmonių sunkią padėtį. „Šaltinyje“ pateiktoje apžvalgoje kun. J. Staugaičiui priskiriamos šios mintys: „Dabar tokiems duodamos almužnos, bet jie nėra aprūpinti kaip reikiant. Vieni gauna daug, o kiti badu miršta, jei elgetauti (ubagauti) drovisi. Reikėtų geriau sutvarkyti pavargėlių šelpimą, almužnų davimą. Kalbėtojas pataria įkurti tam tikrą draugiją, apsiaučiančią visą Lietuvą. Pagal teisybės, našlaičius ir negalinčius dirbti senelius turėtų viešpatija aprūpinti, bet jai to nedarant, reikia patiems gelbėtis“⁷⁹.

Iš kun. J. Staugaičio visuomeninės veiklos dar būtina paminėti faktą, kad jis 1911 m. įstojo į Lietuvių mokslo draugiją⁸⁰. J. Staugaičio mokslines aspiracijas rodo tais pačiais metais Seinuose išspausdinta „Bažnyčios istorija“, kurios antras, papildytas, leidimas išleistas 1922 metais⁸¹.

⁷⁵ LVIA, f. 1009, ap. 1, b. 797, l. 2.

⁷⁶ *Ibid.*, l. 15.

⁷⁷ Plačiau žr.: Genovaitė Gustaitė, „„Sociališkieji kursai“ Kaune (1909 m. sausio 16–18 d.)“, *Kultūros barai*, 2000, Nr. 4, p. 67–72.

⁷⁸ „Suaugusiems pamokinimai Kaune“, *Šaltinis*, 1909, Nr. 4, p. 58.

⁷⁹ *Ibid.*

⁸⁰ Regina Laukaitytė, „Vyskupas Justinas Staugaitis ir jo atsiminimai“, in: Justinas Staugaitis, *Mano atsiminimai...*, p. 8.

⁸¹ Justinas Staugaitis, *Bažnyčios istorija*, Seinai: Laukaičio, Dvaranausko, Narjausko ir B-vės sp., 1911, 215 p. – Tas pat, 2-asis leid., peržiūrėtas ir praplatintas, Kaunas, Vilnius: „Švyturio“ b-vė, 1922 (Tilžė: Reylenderio ir sūnaus sp.), 178 p.

Prieš pereidami prie kun. J. Staugaičio kaip redaktoriaus darbo apžvalgos, paanalizuosime porą straipsnių, susijusių su Marijampolės „Žiburio“ ir „Žagrės“ veikla⁸². Šie straipsniai įdomūs tuo, kad juose J. Staugaitis labai aiškiai apibrėžia savo ideologinius ir pasaulėžiūrinius visuomeninės veiklos uždavinius ir motyvus.

Kaip gerai žinome, svarbiausias kun. J. Staugaičio uždavinys buvo stiprinti katalikybės idealus visose visuomenės gyvenimo srityse. Jis griežtai kritikavo priešingos ideologijos ir pasaulėžiūros idėjas, t. y. pasisakė prieš socialistinių ir liberalių pažiūrų skeleidėjus arba vadinamuosius „pirmeivius“. Straipsnyje „Vienybė su „Pirmeiviais“ J. Staugaitis įvardijo problemą taip: „Šių žodžių rašytojas, betyrinėdamas kitų šalių ir mūsų gyvenimo santykius, seniai jau buvo priėjęs prie to įsitikinimo, kad tarp mūsų, katalikų, ir tos rūšies „pirmeivių“, kokių turėjo laimę susilaukti Lietuva, *vienybė* yra negalimas daiktas, kaip tad jau ne kartą paaiškėjo iš vokiečių, prancūzų, mūsų amerikiečių ir t. t. gyvenimo“⁸³. Toliau straipsnio autorius apibrėžė kataliko ir „pirmeivio“ sąvokas. „Katalikas – tai žmogus, turįs stiprius, aiškius tikybinus principus, paliečiančius ne tik dabartinį, bet ir būsimąjį žmogaus gyvenimą. Žinoma, per savo silpnumą žmogus gali kartais prasižengti ir iš tikro prasižengia prieš tuos principus, ir dar nenustoti kataliko vardo. Bet tų principų išsižadėti, juos paliečiančiuose dalykuose nusileisti – katalikas nebegali, nes kitaip nebebūtų katalikas“⁸⁴. „Pirmeivio“ sąvokos prasmę apibrėžė taip: „Žodis „pirmeivis“ pas mus šiandien reiškia žmogų, kuris neina išvien su katalikais, bet eina prieš juos, ar bent laikosi nuo jų nuošaliai“⁸⁵. „Pirmeivius“ jis net suskirstė į tris rūšis.

„1) Vieni, kurie širdyje dar turi tikybinus įsitikinimus, tačiau, nusižiūrėdami į ponus daktarus ir kitus „šviesuolius“, apsileidžia kai kuriose tikybinėse praktikose, kartais paburnoja prieš katalikų Tikėjimą. 2) Antrosios rūšies „pirmeiviai“ – tai tikinčiai indiferentai, kurie patįs, neras-

⁸² Panenupis (Justinas Staugaitis), „Katalikų dienos Marijampolėje“, *Vadovas*, 1910, t. 5, Nr. 19, p. 282–287; Panenupis (Justinas Staugaitis), „Vienybė su „Pirmeiviais““, *Vadovas*, 1910, t. 5, Nr. 20, p. 382–388.

⁸³ Panenupis (Justinas Staugaitis), „Vienybė su „Pirmeiviais““, *Vadovas*, 1910, t. 5, Nr. 20, p. 382.

⁸⁴ *Ibid.*, p. 382.

⁸⁵ *Ibid.*, p. 383.

dami ar nenorėdami surasti aiškių katalikystės tikrumo prirodymų, nėra katalikai, bet nei kiek nesirūpina katalikystės griauti tų dvasioje, kuriems ta katalikystė brangi. Tikybiniai indiferentai kartais net moka katalikystę pagerbti, kaip savo artymo brangumyną. 3) Trečiosios rūšies „pirmieiviai“ – tai žmonės (ar jie tiki į Dievą, ar ne – tai jau kitas klausimas), kurie yra įsitikinę, kad *katalikystė žmonijai kenksminga, tad su ja reikia kovoti*⁸⁶.

Straipsnio autorius Lietuvos „pirmieivius“, kuriuos vienijo „Lietuvos ūkininkas“ ir „Lietuvos žinios“, priskyrė prie trečiosios rūšies. J. Staugaitis rašo: „Šios, trečiosios rūšies „pirmieiviai“ – tai prieštikybiniai fanatikai, anot „Liet. Žin.“ apjaukę, kuriems visur ir visada *pirmiausia* rūpi agitacija prieš katalikystę. Jie visas draugijas, visus susirinkimus gudriai išnaudoja, kad tik tikinčiam katalikui į širdį įmetus vieną kitą tikybinio abejojimo žodelį, inbrukus savo knygpalaikę ar laikraštį“⁸⁷. Toliau straipsnyje gilinama, kaip atsirado ir plėtėsi prieštaravimai tarp katalikiškos ir „pirmieiviškos“ (prieštikybinės) kryptių Lietuvoje tautinio atgimimo sąlygomis. J. Staugaitis prieina išvadą, kad „prieštikybinė Lietuvos atgimime pakraipia, galima sakyti, yra Kudirkos nuopelnas“⁸⁸. Analizuojama, kaip šios idėjos buvo propaguojamos spaudoje, revoliucinių įvykių metu ir daug kalbama apie Marijampolėje įsikūrusias ideologiškai skirtingas „Šviesos“ ir „Žiburio“ draugijas. Straipsnio pabaigoje autorius teigia: „Marijampolė – tai vieta, kurioj mūsų „pirmieiviai“ daro praktikos „bandymus“, tad žinios apie juos labai gali būti naudingos kitiems Lietuvos užkampiams, kur su tokiais „bandymais“ lig šiol dar neišdrįsta pasirodyti“⁸⁹.

Antrajame straipsnyje – „Katalikų dienos Marijampolėje“ aprašomi 1910 m. vasario 15 ir 16 d. Marijampolėje vykę „Žiburio“ ir „Žagrės“ draugijų susirinkimai, kuriuose „aiškiai apsireiškė katalikų idėjos gyvybė Suvalkijos lietuvių tarpe“⁹⁰. Svarstydamas „Žiburio“ draugijos pasaulėžiūros klausimus, straipsnio autorius labai aiškiai konstatuoja jos katalikišką kryptį: „Žiburininkai šiandien supranta, kad jų ir „pirmieivių“ tikslai skiriasi iš pamatų, nes kuomet pirmieji nori eiti *su Dievu*, tai antrieji nori

⁸⁶ *Ibid.*

⁸⁷ *Ibid.*, p. 384.

⁸⁸ *Ibid.*, p. 385.

⁸⁹ *Ibid.*, p. 388.

⁹⁰ Panenupis (Justinas Staugaitis), „Katalikų dienos Marijampolėje“, *Vadovas*, 1910, t. 5, Nr. 19, p. 282–287.

apsieiti *be Dievo*⁹¹. Pristatydamas „Žagrę“, kun. J. Staugaitis pastebi vieną svarbų pasaulėžiūrinį dalyką: „Mat, nors „Žagrė“ „klerikalų“ sumanymas, nors jinai turi aiškiai krikščionišką firmą, visgi dėlto ton draugijon prisirašė gana daug „pirmeiviško“ gaivalo – anot kai kurių spėjimo – norinčio pavergti „Žagrę“ savo partijai“⁹².

Rūpinimasis lietuviška spauda. Neteko rasti duomenų, kad kun. J. Staugaitis būtų rašęs į nelegalią lietuvišką spaudą, nors Prūsijoje leidžiamus lietuviškus laikraščius skaitydavo⁹³. Pirmuosius straipsnius J. Staugaitis išspausdino 1905 m. Sankt Peterburge spausdintame „Lietuvių laikraštysje“ ir Vilniuje – „Vilniaus žiniuose“. Nuo to laiko jo bendradarbiavimas spaudoje vyko visą likusį gyvenimą. Šioje apžvalgoje mes nesiekiamo gilintis į vysk. J. Staugaičio kūrybinį palikimą⁹⁴. Jis savo straipsnius pasirašinėdavo įvairiais slapyvardžiais, iš kurių dažniausi – Meškaus, Panenupio, Zanavyko ir kt. Vien dėl J. Staugaičio publicistikos kiekio, jau nekalbant apie nagrinėtų temų ir problemų įvairovę, reiktų tam skirti plačią studiją. Šiame straipsnyje aptarsime kun. J. Staugaitį tik kaip lietuviškos periodinės spaudos bendradarbį ir redaktorių.

Po spaudos lietuvišku raidynu draudimo panaikinimo svarbią vietą lietuvių raštijos istorijoje turėjo Seinai. Čia nuo 1906 m. pradžios veikė „Laukaičio, Dvaranausko, Narjausko ir Bendrovės“ spaustuvė. Iš pat pradžių spaustuvė Seinuose buvo įsteigta laikraščiui spausdinti ir per visą jos egzistavimo laikotarpį periodinės spaudos leidimas išliko svarbiausias veiklos uždavinys. Žinoma, pirmiausia toks apibūdinimas tinka savaitraščiui „Šaltinis“, kuris su priedais – „Šaltinėlis“, „Artojas“, „Vainikėlis“ ir „Vainikas“ – buvo spausdinamas nuo 1906 iki 1915 metų. Be „Šaltinio“, dar leista: „Vadovas“, „Spindulys“ ir „Žiburyš“. Be to, „Laukaičio, Dvaranausko, Narjausko ir Bendrovės“ spaustuvė daug dėmesio skyrė knygų leidybai, spausdino ir kun. J. Staugaičio parašytas knygas.

Reikia pasakyti, kad kun. J. Staugaitis nevienaprasmiškai žiūrėjo į spaustuvės įsteigimą Seinuose. Jis pripažino, kad „1906 metais atliktas

⁹¹ *Ibid.*, p. 283.

⁹² *Ibid.*, p. 284.

⁹³ Justinas Staugaitis, *Mano atsiminimai...*, p. 189.

⁹⁴ Žr.: Algimantas Katilius, Justino Staugaičio bibliografija, in: Justinas Staugaitis, *Mano atsiminimai...*, p. 602–624.

didelis Suvalkų Lietuvai darbas, nes buvo įsteigta „Šaltinio“ bendrovė [visas pavadinimas: „Laukaičio, Dvaranausko, Narjausko ir Bendrovės“ spaustuvė] laikraščiui ir geroms knygoms leisti⁹⁵. Kita vertus, kun. J. Staugaitis skeptiškai žiūrėjo į pasirinktą vietą spaustuvės įkūrimui: jis siūlė „Šaltinį“ leisti ir spaustuvę kurti „Aleksote arba jau bent Marijampolėje“⁹⁶.

Likimas lėmė, kad kun. J. Staugaičiui teko vyksti į Seinus ir redaguoti kunigams skirtą žurnalą „Vadovas“, kuris pradėtas leisti 1908 m. rugsėjo mėnesį. Klebonavimas mažoje Lekėčių parapijoje kun. J. Staugaičiui buvo lyg ir per menka vieta. Jis net ketino išvykti į JAV. Tačiau nesiryžo žengti tokio žingsnio, nes „kartą sugrįžęs į Lietuvą, jau neturėjau pajėgų jos palikti“⁹⁷. Tuo metu atsirado gera proga atsisveikinti su Lekėčių parapija, nes buvo ieškomas kandidato „Vadovui“ redaguoti. Kun. J. Staugaitis atsiminimuose rašo: „Iškilo mano kandidatūra. Prel. Antanavičius manęs nenorėjo, bet, nesant geresnio kandidato, sutiko pakviesti mane“⁹⁸. Lekėčių parapiją klebonas J. Staugaitis paliko 1909 m. balandžio 14 dieną⁹⁹.

„Vadovo“ redaktoriumi kun. J. Staugaitis pasirašo nuo 1909 m. birželio mėn. numerio. Šiame numeryje naujasis redaktorius paskelbė žodį skaitytojams, čia jis išdėsto savo požiūrį į tai, koks turėtų būti žurnalas. Pabrėždamas tokio žurnalo leidimo būtinybę ir jo vietą lietuvių periodikos kontekste, kun. J. Staugaitis teigė:

„Seniau kiekvienas Lietuvos kunigas, beskaitydamas save lenku, galėdavo apsieiti su lenkų literatūra bei laikraštija. Lietuvai iš miego pasibudus, pradėjo atsirasti ne tik mūsų krašto apskritai savieji reikalai, bet ir mūsų tikiybinis gyvenimas nuolat gamina klausimus, kurie nėra ir negali būti gvildinami lenkų laikraštijoje. Iš čia išeina lietuviškojo dvasiškijai skiriamo organo reikalingumas.

Kur laikraštija plačiai iškerojusi, kaip antai: Vokietijoje, Prancūzijoje, net pačioje Lenkijoje, ten ir kunigai turi ne vieną organą savo reikalams aptarti;

⁹⁵ Justinas Staugaitis, *Mano atsiminimai...*, p. 206.

⁹⁶ *Ibid.*, p. 207. Plg.: Violeta Černiauskaitė, „Seinai – lietuviškų knygų leidybos centras XX a. pradžioje“, in: *Užnemunė: visuomenė ir dvasinio gyvenimo procesai*, sudarytoja ir mokslinė redaktorė dr. Skirmantė Smilingytė-Žeimienė, Vilnius, 2005, p. 278.

⁹⁷ Justinas Staugaitis, *Mano atsiminimai...*, p. 208.

⁹⁸ *Ibid.*

⁹⁹ Vaideliotas (Juozapas Skinkis), „Lekėčiai“, *Šaltinis*, 1909, Nr. 17, p. 265.

ten matome net kunigų laikraščių specializaciją. Esama ten laikraščių, skiriamų teologijai, filozofijai, ekzagezai ir t. t.

Mes, Lietuvos kunigai, apie keletą savųjų laikraščių nė svajoti negalime. Ačiū Dievui, jeigu stengsime užlaikyti bent vieną, kame galėtume liuosai pasikalbėti apie savo specialybės mokslus bei ypač apie mūsų krašto Bažnyčios reikalus.

Tokiu organu norėtų būti „Vadovas“. Norėtų jisai apimti visus *Lietuvos Bažnyčios dirvos plotus*¹⁰⁰.

1910 m. rugsėjo mėn. numeryje kun. J. Staugaitis išsamiai aptaria „Vadovo“ struktūrą ir svarbiausius tikslus. Žurnalą sudaro penki skyriai: 1. Pamokslai. 2. Ex re liturgica. 3. Straipsnių skyrius. 4. Publicistikos skyrius. 5. Bibliografija¹⁰¹.

Pamokslų skyriaus svarbiausias uždavinys pateikti kuo daugiau lietuviškų pamokslų: „Pakilus žmonių apšvietimui, ypač laikraščiams atsiradus, jau ir mūsų sodiečiai ne tik patįs ėmė kalbėti taisykliškai, bet stačiai reikalaute reikalauja, ką patvirtina balsai spaudoje, kad graži mūsų kalba nebūtų jau darkoma ir iš sakyklų. Senesniam gi kunigui juk jau nebe laikas sistematiškai mokyties lietuviškai: labai tad paranku, kai randa jis „Vadove“ pamokslą, kurį galima pasakyti iš sakyklos“¹⁰².

Skyriui „Ex re liturgica“ keltas uždavinys padėti išlaikyti liturginių apeigų vienodumą: „Nėra lengvesnio daikto, kaip gyvenančiam kaimo užkampyje klebonui, net nesijaučiant, nutolti nuo bažnytinio ritualo ir palengva įvesti „savo“ ceremonijas ir tokiu būdu svarbiame dalyke prasižengti prieš Bažnyčios drausmę. <...> Šitą skyrių ateityje tuo ketiname pagerinti, kad suradome tam tyčia darbininką, kuris aktyviai seks Rymo Kongregacijų darbus ir mums žinotinus daiktus praneš „Vadovo“ skiltyse“¹⁰³.

Straipsnių skyriuje stengtasi spausdinti tokius straipsnius, kurie turėjo supažindinti „Vadovo“ skaitytojus „su gyviausiais bažnytinio mokslo klausimais“. Svarbu pažymėti, kad galvota apie Lietuvos Katalikų Bažnyčios istorijos tyrinėjimus: „Tuo tarpu dar nelengva jinai parašyti, nesant priruoštos jai medžiagos. Tos medžiagos nemaža jau išspausdino

¹⁰⁰ [Justinas Staugaitis], „Žodis į skaitytojus“, *Vadovas*, 1909, t. 3, Nr. 10 (birželio 1), p. 109.

¹⁰¹ „Pradedant III metus“, *Vadovas*, 1910, t. 7, Nr. 25 (rugsėjo 1), p. 3–8.

¹⁰² *Ibid.*, p. 4.

¹⁰³ *Ibid.*, p. 4–5.

„Vadovas“, duodamas savo skiltyse Seinų diecezijos dokumentus ir jos bažnyčių monografijas. Toliau gal mums pavyks surasti darbininkai, kurie parašytų tokias pat Žemaičių ir Vilniaus diecezijų istorijas. Tokiu būdu būtų jau surinkta medžiaga Lietuvos Bažnyčios istorijai“¹⁰⁴.

Ketvirtas skyrius skirtas publicistikai. Kun. J. Staugaitis savitai suprato publicistikos paskirtį. Dėl to čia pateikiame ilgesnę citatą, kaip suformuluoti publicistikos skyriaus uždaviniai:

„Seniau mūsų gyvenimo sąlygose gana prasta buvo pastoracija. Neapsakomas kunigijos varžymas, jos intekmės siaurinimas buvo padarę, kad bemaž visas kunigo darbas turėdavo prasidėti ir užsibaigti bažnyčioje. Dabar virto kitoki laikai. Ėmė steigties ne tik katalikiškosios, bet ir prieštikybines draugijos. Užsienyje jos ne naujiena, ten kunigai jau apsipratę su draugijomis ir jose dalyvauti bei vesti jau seniai yra indėjusi į savo pastoracijos programą, ypač Vokietijos dvasiškija. Pas mus vos vakar teatsirado šitoji darbo rūšis; nenuostabu, kad mūsų kunigija, neturėdama šiame dalyke nei paveikslų, nei tradicijos, dažnai nebežino, kaip organizuoti draugijas ir kaip jose veikti. Neišpildytų savo uždavinio „Vadovas“, jeigu neinformuotų savo skaitytojų apie užsienio bei mūsų pačių tikiybinių visuomeninių darbą; jeigu neparodytų, kokios jam yra daromos kliūtys iš Bažnyčios priešininkų pusės, kaip su tais priešininkais kovojama kitur, kaip pas mus reiktų kovoti.

Šią informacijos uždavinį atlieka laikraščio skyrius „Iš Bažnyčios ir Visuomenės dirvos“. Reikalui atsiradus, ir tam tyčia straipsniais aiškiname tikiybinių visuomeninio gyvenimo apsireiškimus.

Šiais laikais pastoracija nebegali užmiršti laikraštijos apskritai. Platinti katalikiškieji laikraščiai ir trukdyti prieštikybinių intekmę – tai šiandien svarbus gero ganytojo uždavinys. Nes spausdintas žodis pasiekia ir tuos, kurie nebeateina į bažnyčią klausyti pamokslų; platinami vėl parapijoj prieštikybinių raštai dažnai paverčia niekais ir uoliausio klebono darbą.

Tečiau kad pasekmingai kovojus su netikusiais laikraščiais, tai reikia žinoti, kas juose rašoma. Netinka vėl klebonui savo prenumerata palaikyti priešingo Bažnyčiai darbo. „Vadovas“ tad informuoja kunigiją, kas ir kaip yra rašoma prieš katalikystę vadinamų „pirmeivių“ laikraštijoj. Šio skyriaus ištraukas leidžiame atskiromis brošiūrėlėmis, pavadinę jas „Pirmeivių Žiedais“. Jų uždavinys paliuosuoti nuo polemikos su „pir-

¹⁰⁴ *Ibid.*, p. 6.

meiviais“ katalikiškieji mūsų liaudžiai skiriami laikraščiai, nes daugelis, sakysime – „Šaltinio“ ar „Vienybės“ – skaitytojų net nėra matę mūsų „pirmievių“ organų, tad nėra reikalo daryti jiems reklama. „Pirmievių Žiedus“ gi galima platinti tik ten, kur žmonės jau skaito prieštikybinius raštus, kur jau ima užsikrėsti „pirmievybe“. Kad „Pirmievių Žiedai“ šiek tiek trukdo „pirmievių“ darbą, galima spėti ir iš atsiliepimų apie tas mūsų brošiūrėles prieštikybiniėje spaudoje¹⁰⁵.

Bibliografijos skyriaus uždavinys – informuoti skaitytojus apie naujausias knygas.

Žurnalo redagavimas buvo sunkus darbas, ir redaktoriui reikėjo įveikti ne vieną sunkumą. Pirmiausia į „Vadovo“ leidimą nepalankiai žiūrėjo pats Seinų vyskupijos administratorius prelatas Juozapas Antanavičius. „Aiškiai pajutau, – rašo J. Staugaitis, – kad prel. Antanavičiui nemalonius ne tik mano asmuo, bet ir mano redaguojami laikraščiai. Už mano akių prel. Antanavičius smarkiai peikdavo „Vadovą“, prikišdavo jam net nusikaltimų Bažnyčios mokslui“¹⁰⁶. Vieno pokalbio metu iš prelato J. Antanavičiaus „Vadovo“ redaktorių išgirdo, kad žurnalas visai nereikalingas. Prelato J. Antanavičiaus nuomone: „Daugių daugiausia galima būtų esą leisti lietuviški pamokslai, kad Lietuvos kunigai turėtų vadovėlių sakyklai“. Kun. J. Staugaičiui paprieštaravus: „O visuomenė ir religijos reikalai? Ar apie juos Lietuvos kunigams nieko nereikia žinoti?“ Į tai vyskupijos administratorius atsakė, kad kunigai turi Varšuvoje leidžiamą leidinį „Przegląd Katolicki“ ir tegul skaito¹⁰⁷.

Skepticizmą „Vadovo“ atžvilgiu rodė ir kai kurie kunigai, savo jėgas kritiškai vertino ir pats redaktorius. Antai 1910 m. kun. J. Staugaitis viename savo laiške Sankt Peterburgo katalikų dvasinės seminarijos profesoriui Pranciškui Būčiui rašė: „Žinau, kad Jūs abejojate apie „Vadovo“ reikalingumą apskritai. Aš buvau tos pačios nuomonės, kol „Vadovas“ tebuvo tik projekte. Bet pradėjus laikraščiu eiti, mano nuomone, jau reikia su juo skaitytis, kaip su gyvu gyvenimo faktu, juo labiau, kad „Vadovas“ visgi turi apie 600 skaitytojų. Tad, rodos, pati visuomenė patvirtina jo reikalingumą. Galbūt, kad „Vadovas“ pateko į netikusias rankas. Aš į redaktorių juk ir nesiskverbčiau. Tepriėmiau tą vietą tik draugų kalbinamas, o priėmęs,

¹⁰⁵ *Ibid.*, p. 6–7.

¹⁰⁶ Justinas Staugaitis, *Mano atsiminimai*., p. 211.

¹⁰⁷ *Ibid.*, p. 212.

kaip moku, taip šoku. Malonius patarimus visuomet su padėka priimu, ypač nuo tų, kurie proto išsilavinimu stovi už mane nepalyginamai augščiau, kaip antai Gerb. Akademijos profesoriai. Nusimanau ne savo suole besėdįs ir rengiuosi eiti pas Jo Eks[celenciją] prašyt, kad mane paliuosuotų ir pavestų „Vadovą“ augščiau už mane išsilavinusiam“¹⁰⁸. Tačiau buvo ir tokių kunigų, kurie rasdavo už ką pagirti. Vienas iš jų – tai kunigas Juozas Tumas-Vaižgantas. Kun. J. Staugaitis 1912 m. liepos 7 d. laiške kun. J. Tumui-Vaižgantui dėkojo: „Žmogus vis manai, kad tavo darbas kur kas dar nuo pageidaujamos tobulybės. Ši mintis mus, redaktorius, ne kartą labai kankina. Didelė tad yra paguoda, kai išgirsti, jog vienas kitas tavo darbu pasigėri. Už tokią paguodą nuoširdžiai ačiū!“¹⁰⁹

Nelengvas uždavinys redaktoriui buvo rasti autorių, kurie rašytų straipsnius „Vadovui“. Jau minėtame J. Staugaičio laiške P. Būčiui yra tokie žodžiai: „Nuo vieno Jūsų sužinojau, kad ruošiate „Vadovui“ straipsnį. „Vadovas“ apskritai reikalauja pagalbos, o juo jam yra pageidaujama raštai tokių pajėgų, kaip Jūs ir kiti Akademijos profesoriai. Už malonų bendradarbiavimą būsiu Jums neapsakomai dėkingas ne tik aš, bet ir mano skaitytojai, kuriems juk jau galėjo įgristi „Meškų“ ir „Panenupių“ šnopimai. O galop ir tie „Meškai“ bei „Panenupiai“, turėdami begales darbo, ima pailsti“¹¹⁰. Atsiminimuose J. Staugaitis rašė, kad „pačiam redaktoriui tekdavo pusė numerio prirašyti, rankraščiai taisyti, korektūra skaityti“¹¹¹.

Įdomumo dėlei padarėme kiekybinę analizę, kiek kun. J. Staugaitis prirašydavo į „Vadovą“ savo redagavimo laikotarpiu. Analizei pasirinkome 1910 ir 1911 m. „Vadovo“ komplektus, nes šiais metais kun. J. Staugaitis be pertraukų redagavo žurnalą. „Vadovas“ buvo leidžiamas atskirais tomiais. Kiekvieną tomą sudarė keturi numeriai. Vadinas, per metus išeidavo 3 tomai, kurie turėjo 12 numerių. Kiekvieno tomo puslapių numeracija buvo ištisinė ir tomą sudarydavo apie 400 puslapių. 1910 m. „Vadovą“ sudaro iš viso 1235 puslapiai. Kun. Staugaičio paskelbus tekstus apima 365 pus-

¹⁰⁸ Kun. Justino Staugaičio laiškas prof. Pranciškui Būčiui, 1910 10 23, LCVA, f. 1674, ap. 1, b. 132, l. 2.

¹⁰⁹ Algimantas Katilius, „Trys Justino Staugaičio laiškai apie „Vadovą““, *Aušra*, 1996, Nr. 22, p. 19.

¹¹⁰ Kun. Justino Staugaičio laiškas prof. Pranciškui Būčiui, 1910 10 23, LCVA, f. 1674, ap. 1, b. 132, l. 2.

¹¹¹ Justinas Staugaitis, *Mano atsiminimai...*, p. 217.

lapiai. 1911 m. „Vadove“ yra iš viso 1230 puslapių teksto. Kun. J. Staugaičio išspausdintus tekstus apima 300 puslapių. Vadinasi, redaktoriui kun. J. Staugaičiui 1910 m. teko prirašyti apie 30%, o 1911 m. jo skelbti tekstai sudaro apie 25% žurnalo apimties. Tačiau dalis tekstų žurnale yra nepasirašyti, tad kai kurie iš jų gali priklausyti irgi kun. J. Staugaičio plunksnai.

Iš „Vadovo“ redaktoriaus pareigų kun. J. Staugaitis traukėsi savo noru, nes pablogėjo sveikata, ypač nusilpo akys. Atsiminimuose jis teigia: „Gydytojas specialistas patarė man iš redakcijos pasitraukti. Pranešiau tai vyskupui ir prašiau iš redakcijos mane atleisti. Vyskupas iš principo sutiko, tik liepė palaukti, nes dar nesą man tinkamos laisvos vietos“¹¹². 1912 m. liepos viduryje tinkama vieta atsirado – liepos 15 d. mirė Pakuonio klebonas Juozapas Beinaravičius. J. Staugaitis buvo paskirtas Pakuonio klebonu¹¹³. Atsiminimuose kun. J. Staugaitis teigia: „Aš, pasitaręs su kitais lietuviais kunigais, savo įpėdiniu numačiau šiandieninį profesorių Kuraitį, kuris kaip tik tais metais baigė studijas užsienyje“¹¹⁴. „Vadovo“ redaktoriumi kun. J. Staugaitis pasirašė iki 1912 m. liepos mėn. numerio. Rugsėjo mėn. numerio niekas nepasirašė, o rugsėjo mėn. redaktoriumi vėl nurodomas kun. J. Staugaitis, nors iš Pakuonio klebono pareigų nebuvo atšauktas. Paskutinis numeris, kuriame J. Staugaitis nurodomas „Vadovo“ redaktoriumi, – tai 1913 m. rugsėjo mėn. numeris, o rugsėjo mėn. numerio redaktoriumi nurodomas jau kun. dr. Pranciškus Kuraitis. Vadinasi, kun. J. Staugaitis 1909–1913 m. kaip redaktorius nurodomas 50 „Vadovo“ numerių. Reikia priminti, kad, nustojęs redaguoti „Vadovą“, jis toliau rašė straipsnius šiam žurnalui.

Publicistinė kun. J. Staugaičio kūryba neapsiribojo vien rašymu „Vadovui“. Seinuose leistame savaitraštyje „Šaltinis“ jis irgi bendradarbiavo nuo pirmųjų numerių. J. Staugaičio straipsnių galima rasti „Draugijoje“ „Spindulyje“, „Viltyje“, „Vienybėje“ ir kituose leidiniuose. Negalima pamiršti ir to fakto, kad J. Staugaitis 1909–1910 m. išspausdino „Pirmeivių žiedų“ 12 numerių. Atsiminimuose J. Staugaitis sako, kad vienu metu net buvo kviečiamas redaguoti „Viltį“¹¹⁵.

¹¹² *Ibid.*

¹¹³ *Šaltinis*, 1912, Nr. 30 (liepos 30), p. 475.

¹¹⁴ Justinas Staugaitis, *Mano atsiminimai...*, p. 217.

¹¹⁵ *Ibid.*, p. 219.

Išvados. Kun. J. Staugaičio visa visuomeninė veikla buvo pagrįsta vienu svarbiu principu: visur ir visada išlaikyti Dievo ir tautos vienybę. Jis gerai suprato to meto visuomenės poreikius, buvo išstudijavęs Katalikų Bažnyčios socialinį mokymą ir, gyvendamas Lenkijoje, buvo susipažinęs su praktiniu to mokymo įgyvendinimu. Per vienus metus, praleistus Marijampolėje, kun. J. Staugaitis gebėjo įsteigti vaikų darželį socialiai labiausiai apleistų šeimų vaikams. Ši įstaiga dėl dalies visuomenės neigiamo požiūrio į tokią naują ir iškilusių tautinių nesutarimų ilgai neišsilaiškė, tačiau reikia pabrėžti, kad tai buvo pirmas tokio pobūdžio bandymas Lietuvoje. Didžiausiu kun. J. Staugaičio nuopelnu reikia laikyti 1906 m. Marijampolėje įsteigtą švietimo ir labdaros draugiją „Žiburys“, kurios veikla greitai išplito po visą Užnemunę. J. Staugaitis Marijampolėje įkūrė pradžios mokyklą, ėmėsi organizuoti mergaičių progimnaziją, taip pat senelių prieglaudą. Išvykęs iš Marijampolės taip pat daug dėmesio skyrė „Žiburio“ draugijos veiklai, prisidėjo prie ūkininkų draugijos „Žagrė“ įkūrimo ir ypač stengėsi, kad būtų įkurta lietuviška žemės ūkio mokykla, deja, šis sumanymas liko neįgyvendintas. Dirbdamas parapijose, kun. J. Staugaitis stengėsi suaktyvinti jose visuomeninį gyvenimą. Sprendė įvairius socialinius žmonių klausimus, steigė „Žiburio“ ir kitų draugijų skyrius, skleidė blaivybės idėjas.

Į spaudos darbą kun. J. Staugaitis įsitraukė 1905 m. ir aktyviai dalyvavo iki pat 1915 metų. Šiuo laikotarpiu jis atsiskleidė kaip publicistas ir lietuvių spaudos organizatorius. Trejus metus kun. J. Staugaitis redagavo Seinuose leidžiamą kunigams žurnalą „Vadovas“. Redaguodamas šį žurnalą, kun. J. Staugaitis savo tekstais užpildydavo daugiau kaip ketvirtadalį jo puslapių.

THE SOCIAL ACTIVITIES OF THE REV. JUSTINAS STAUGAITIS IN 1905–1915

Algimantas Katilius

Summary

The year 1905 is very important in the biography of the future Bishop of Telšiai Justinas Staugaitis. In that year after ten years of work in Warsaw and other cities in Poland he returned to Lithuania and actively joined the social movement of

Lithuanians. Rev. J. Staugaitis understood well the needs of society at the time and had studied fully the social teachings of the Catholic Church.

In Marijampolė Staugaitis founded a nursery for the children of the most neglected families. Due to the negative attitude toward this novelty and the arising national conflicts, this institution did not exist for a long time, but it was the first effort of this type in Lithuania. In 1906 the education and welfare society „Žiburys“ was established in Marijampolė and its activities quickly spread to the whole Užnemune. In Marijampolė Staugaitis founded an elementary school, began to organize a girls' high school as well as a home for the aged. Through his work in the parishes Staugaitis tried to make the social life in them more active. He resolved various social questions, founded chapters of „Žiburys“ and other societies, encouraged the ideas of temperance. Staugaitis became involved in the work of the press in 1905 and revealed his talents as a publicist and organizer of the press. For three years Staugaitis edited the journal „Vadovas“ (Leader) for priests. In editing this journal, Staugaitis filled more than a fourth of its pages with his own texts.